

A kívül kacagó, belül síró tréfamester
-A 150 éve született komikus, Nyilasi Mátyás emlékére-

Nyilasi Matyi külseje Kabos Gyulát, az ezerkilencázharmincas évek népszerű komikusát idézi fiatalabb kiadásban. Gál Gyula, a neves aradi származású színész, akivel sokat játszott együtt, így ír róla: *„Nyilasi vaskos külseje, nagy holdvilág képe, zsíros beszéde, pajkos ötletessége igen népszerűvé tette, (...) élce mindig talált, de sohasem sebzett. (..) Színpadunk akkori szabadosságát nagyban kultúrálta, és ezáltal is olyan népszerűsége tette, hogy semmiféle nagy művész nem versenyezhetett vele.”*

Kollégái nagyon érzékeny embernek ismerték, olyannak, aki az első keményebb szótól már sírva fakad. Azt mondták róla, hogy lélekben mindig megmaradt gyermeknek. *„...Igen, Matyi, Krudynak ifjúkori jó barátja, akiről a Tegnapok ködlovagjaiban is írt. (...) Régi, nagy örök gyermek– írja róla Ficzay*

Dénes –, *a színpadon harsogott a kacaj, ha csak megjelent busa feje .(...) Az érzelmes, belül síró, kívül kacagó tréfamester... bohócos alakjáról külön legendakör, mondaszövevény élt a vidéken. (...) A gyerekek az utcán csapatostul követtek, és Matyi cukorkát vett nekik. Egyébként a kiskocsmák örökös vendége volt. Ivott mindenütt és mindenkivel. Leitta magáról a ruhát, néha a színházi ruhatárból öltözködött.”*

Az aradi közönség népszerű Matyija 1861. április 12-én született Győr városában. Nagyon korán Thália szolgálatába állott, még nincs 18 éves, mikor már fel-fel tűnik a színpadon. Komikusi kvalitásaira Krecsányi Ignác figyelt fel, mikor 1883-ban a társulatához szerződött. Vele jön Aradra 1885 őszétől, és kisebb-nagyobb megszakításokkal – korán bekövetkezett haláláig – közel tíz évig volt itt a közönség kedvence, de mindenütt szerették, ahol megfordult (Szeged, Nagyvárad, Debrecen, Kassa).

Aradon az évadkezdéskor átadott színházépületben, 1885. október 3-án egy népszínműben, *Az árendás zsidóban* mutatkozott be, és „*olyan telt ház volt, hogy az új színház ezen a napon állta ki a teherpróbát* – írta az Alföld az előadás után.

Matyi nagyobb részt népszínművekben, vígjátékokban, bohózatokban, az operettek buffó szerepeiben szórakoztatta a közönséget. Utolérhetetlen volt például a glogováci sváb gazda, Kreutzer szerepében a *Náni* című népszínműből. A helyi tárgyú Follinus Aurél-darab 1890 januárjában került színpadra, és hosszú évekig volt műsoron. A közönség szívesen nézte „*mert a főszereplő Kreutzer familiában német barátaira ismert, és emellett tetszett a sok szép nóta is* – méltatta lelkesen a darabot a helyi kritika.

Fellépett a Csiky-vígjátékokban, a *Buborékokban*, a *Mukányiban*, de játszott a *Szentivánéji álomban* is, ebben Zubolyt alakította szélsőséges szerte-

lenséggel, ez élénk derűtséget keltett a karzaton, ahol humorát még akkor is honorálták, ha az néha vaskosabb volt a kelleténél.

Mert Matyi főként az egyszerű embereknek, a harmadik emeleten szorongó cselédeknek, bolti kiszolgálóknak, diákoknak csillogtatta pazar tehetségét. Nem esett távol tőle a rögtönzés sem, amit a közönség rendszerint harsozó nevetéssel jutalmazott, de a kollegák bizony félték merész ötleteitől. Ezt illusztrálja a következő anekdota Szendrey Mihály Ötven év a színészetéről című könyvéből. A történet akár igaz is lehetne, hiszen Mosonyi (Mansberger) igazgatása alatt mutatták be 1889 áprilisában Meszlényi színművét *Malvin* címmel, amelyet valóban Bács rendezett.

„Meszlényi Antal (színikritikus, később táblai főügyész) drámát nyújtott be Mansberger (Mosonyi) igazgatóhoz, aki természetesen elfogadta előadásra a munkát. Meszlényi osztotta ki a szerepeket, és az előadás érdekében mindenkinek játszania kellett. Így kapta Nyilassy (Nyilasi) Mátyás, a legbájosabb komikus egy inas alakítását. Nyilassynak fájt az inas figura, elébe is állt a szerzőnek, kérte, hogy vegye vissza a szerepet, de Meszlényi ragaszkodott a személyéhez, és Matyinak játszania kellett. Az előadás előtt azonban megfenyegette a szerző-kritikust:

–Jól van, Tónikám. Eljátszom, amit rám osztottál, hanem bebizonyítom majd, hogy a drámád a legjobb bohózat, amit valaha írtak.

Jött az előadás. Csak az első felvonásban akadt dolga Nyilassynak. Az egyik jelenésben a nemzetes úr ráparancsolt, hogy:

– Add ki a személyzetnek a parancsot, kopasszanak meg vagy nyolc pár csirkét, mert vendégek érkeznek.

Az első felvonás le is folyt, a szerzőt többször hívták a lámpák elé.

Elkövetkezett a második felvonás, itt csúcsosodott ki a dráma. A nemzetes úrnak elszöktették a fiatal feleségét, és ezért párbajra készült, természetesen előbb végrendelkezett.

Egyszer a karzat hangos kacajba kezdett. A nemzetes úr, akit Bács Károly egyszersmind a darab rendezője mintázott, ijedten tekintett végig magán, hogy netán a ruháján van valami rendellenesség? Nem látott semmit, ellenben a nevetés nem csökkent. Végre hátra pillantott, az ajtónál Nyilassy állott. Mint rendező tudta, hogy már elvégezte a szerepét, és most valami rögtönzés készül. A szerző a nézőtéren sápadtan várta a fejleményeket: Mi lesz itt? Végre Bács megkérdezte az egyre csak hallgató Nyilassyt:

– Mit keresel itt?

– Baj van, nemzetes uram, nagy baj...

– Mi baj?

– Azt tetszett parancsolni, hogy kopasszuk meg a nyolc pár csirkét, de azt nem tetszett mondani, hogy meg is öljük őket, és most a nyolc pár kopasztott csirke, mint az örült szaladgál a konyhában.

Irtózatossá hahota tört ki, az előadást nem folytathatták”.

Aradi Gerő társulatának tagjaként a legnépszerűbb szerepe Zsupán a *Cigánybáróból*. A „sertéskirály” népszerű belépőjét az ő előadásában Jókai is hallhatta a tiszteletére rendezett díszelőadáson 1890 decemberében. A nagy mesemondó ekkor a Kölcsey Egyesület meghívására jött Aradra, és a magyar tárgyú Strauss-operettet azért tűzték akkor műsorra, mert szövegkönyve Jókai elbeszélése alapján készült.

„Jaj az irka firka, kérem, sohse volt a mesterségem, már ifjú- s gyermekkorban csak sertések közt voltam – énekelte a maga nagyon találó, ízes elő-

adásában, és a közönség együtt dalolta vele a refrént, amelyet talán a mai operett kedvelők is ismernek: „*az ideálom semmi más, csak jó evés és jó ivás.*”

A szerep eredeti megformálásával a Vígszínházban is sikert aratott, ezt játszotta először 1900. június 3-án is, mikor néhány év kihagyás után újra visszaszerződött Aradra Leszkay Andráshoz.

Jelentős volt ez a nyár a színház életében, május 31-én nyílt meg a több mint ezer személy befogadására alkalmas Nyári Színház. Ez tette lehetővé, hogy a társulat 8-10 hónapot folyamatosan helyben játsszék, vagyis az akkori szóhasználattal élve állandósuljon. A színvonalas produkciók tartása mellett ez is feltétele volt annak, hogy a teátrum megkapja a Nemzeti Színház titulust. Erre 1902. május 1-jén került sor Zilahy Gyula direktorsága idején, és az aradi színház meg is érdemelte ezt a rangos elnevezést, amellyel nem sok színház dicsekedhetett a Történelmi Magyarország területén. Ebben az időben újra színvonalas operaelőadásokat tartottak, színpadra került a főváros legtöbb újdonsága, és gyakran játszottak klasszikusokat. Az 1900/1901-es évad megnyitóján például a *Hamletet* adták, és a rangos előadás szereplői között ott volt Nyilasi Matyi is, aki vállalkozott arra, hogy eljátssza az egyik sírásó szerepét.

Ez volt az utolsó nagy szerepe, 1900. november 16-án az Orczy utcai padlásszobában, ahol albérletben lakott, egy kölcsön kért pisztollyal főbe lőtte magát. 39 éves volt.

Hogy miért tette, az rejtély maradt. Az üggyel a sajtó több számban foglalkozott. Az Arad és Vidéke tájékoztatása alapján nem voltak anyagi gondjai, munkahelyi problémái sem lehettek, mert aznap délelőtt írta alá szerződését a következő esztendőre Leszkaynál. Búcsúlevelében viszont ez szerepelt: „*a pottyából nem lehet megélni.*” A városban azt suttogták, hogy egy reménytelen szerelem vitte a züllésbe és a halálba.

Ady Endre, aki a komikust debreceni színészkorából ismerte, így ír róla a nagyváradai Szabadság 1900. november 17-i számában:

„(...) Nem mondjuk Isten kegyelméből való művésznek. Isten verése volt (a maga számára) az ő nagy meleg szíve, s az a csodálatos zsenialitás, amely őt a legnagyobb művészek közé emelte. (...) Mindenki siratja Aradon – mint nekünk telefonálták. (...). Nagyváradról is sokan mennek a temetésére. Az ő Leszkayja fogja eltemetni.”

Utolsó útjára több ezres tömeg kísérte: *„ott volt Matyi egész közönsége, a karzat, az emelet, a földszint nézői”* és a környék színtársulatainak küldöttei. Makó Lajos temesvári színigazgató egyenesen azt javasolta, hogy a koszorúk megváltásának árával kezdjenek gyűjtést egy Nyilasiról készülő szoborra. A helyi társulat nevében Fenyéri Mór búcsúztatta az elhunytat.

A javasolt síremlék 1902 márciusára készült el, és a március 22-i avatási ünnepségen adta meg a város és a színügyi bizottság az igazi elismerést Nyilasinak. Ezen a napon – az Arad és Vidéke szerint – az ünnepségre egész kocsisorok vonultak a Felső temető felé, *„eljött Arad egész társadalma.”* A színház kórusa a róla írt, megzenésített verset énekelte. A sírt felavató Mandl Vilmos beszédében a *Hamletből* idézett:

„Szegény Yorick – Hová lettek tréfáid, ugratásaid,/Dalaid, a vígság sziporkázó mókái? Semmi/Nem maradt meg, hogy kifigurázzák saját mókáidat.”

A síremlék fehér márványból készült, a karcsú emlékoszlop hatalmas fehér márvány talapzatra támaszkodott, amely befödte a sírt egészen. A homlokzaton a művész neve szerepelt, a név alatt a következő sorokkal: *„Nem határkő itt ez emlék, /Közönséged változott csak, /Föld helyett az ég adózik/Fejedelmi humorodnak*

A síremlék ma már nincs meg a Felső temetőben. Vele együtt tűnt el a többi színész sírja is, akik Nyilasi Mátyás mellett nyugodtak. Névsorukat az Arad és Vidéke közölte 1903. november 17-én: Spányi Lenke, Foriss Pista, Nyilasi Mihály, Bács Károly, Váry Mariska, Árkossyné Z. Olga, ide temették az 1903 őszén vérmérgezésben meghalt Sz. Karácsonyi Mariskát is.

És nem ők az egyedüli magyar hírességek, akiknek már nincs nyoma az aradi temetőben.

Piroska Katalin

Szövétnek. 2011. április

Könyvészet:

Ficzay Dénes, Aradi krónika. Arad, 1997.

Szendrey Mihály, Ötven év a színészetből. Arad, 1932.

Színházművészeti Lexikon Bp., 1994.

Az Alföld és az Arad és Vidéke ide vonatkozó számai